

דף ראשון

בין הדף היומי ופרשת השבוע

טובה כפולה ומכופלת

המשנה הפותחת את פרק שישי מביאה כלל ידוע בשני שעירי יוה"כ והוא ששני שעירי יום הכפורים מצווה שיהיו שניהם שווים במראה ובקומה ובדמים (בסכום בהם נרכשו)... אומרת על כך הגמרא שגם שני הכבשים של קרבן מוסף בשבת צריכים שיהיו שווים.

קשר זה בין הכפילות הנדרשת בלחם משנה ובקרבנות היום אינו מקרי וטומן בחובו רעיון פנימי עמוק.

ב"תורה שלמה" לפרשתנו, פרשת בשלח, אות ק"ח בשם המכילתא, מובא לימוד כללי על יום השבת, הכולל בתוכו את "לחם משנה" הנזכר בדברי ר' אבא שראינו לעיל: "כל מילי בשבת כפול: שני כבשים, מזמור שיר ליום השבת, לחם משנה, זכור ושמור, שני נרות".

הסבר מקורי מחדש הרב קוק בסידור "עולת ראייה", המסביר את הכפילות בשבת בעזרת הסיפור הידוע אודות רשב"י ובנו שהתחבאו במערה:

"... איתבו תריסר שני במערתא (ישבו 12 שנים במערה)... אתא אליהו וקם אפתחא דמערתא, אמר: 'מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזירתה'... נפקו (בא אליהו על פתח המערה ואמר מי יודיע לבר יוחאי שמת הקיסר ובטלה הגזירה... יצאו). חזו אינשי דקא כרבי זורעי... (ראו אנשים חורשים וזורעים) אמר: 'מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה?!'... כל מקום שנותנים עניינים, מיד נשרף... יצתה בת קול ואמרה להם: 'להחריב עולמי יצאתם? חזרו למערכתכם!'. הדור אזול, איתבו תריסר ירחי שתא... (חזרו והלכו, ישבו 12 חודשים)... יצתה בת קול ואמרה: 'צאו ממערכתכם'... נפקו (יצאו). בהדי פניא דמעלי שבתא, חזו ההוא סבא דהווה נקיש תרי מדאני אסא ורהיט בין השמשות. (בע"ש בין השמשות ראו זקן רץ ושני הדסים בידו) אמרו ליה: 'הני למה לך?' (אמרו לו אלה, למה לך), אמר להו: 'לכבוד שבת'. 'ותסגי לך בחד?' - 'חד כנגד זכור וחד כנגד שמור'. (אמר להם לכבוד שבת, שאלוהו, תסתפק באחד, ענה להם, אחד כנגד שמור ואחד כנגד זכור) אמר ליה לבריה (אמר ר"ש לבנו): 'חזי (ראה) כמה חביבין מצוות על ישראל!... יתיב דעתייהו (התיישבה דעתם)' (שבת ל"ג).

מדוע חל המפנה ביחסם של רשב"י ובנו לעולמנו דווקא בעקבות אותה מצוות עשה מדברי סופרים לענג את השבת? מה מצאו באותו מעשה פרטי של אותו זקן?

מסביר הרא"ה קוק זצ"ל: "בין השמשות הוא המעבר בין העבר לעתיד. הוא המקשר את החול לקודש ומורה על השפעת הקודש על החול על ידי קישורו. אף על פי שמצד ההרגשה החיצונית נראה, שהחול הוא מאד מגושם ויורד, מכל מקום יש בו כח פנימי, שרק בסקירה פנימית וחדה, הדומה לחוש הריח, שהוא דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו, יוכר עליו קדושתו. ואותו כח של פעולת הקודש על החול - הוא הפועל גם כן את הזרירות המעשית. על כן בהגלות להם, בהדי פניא דמעלי שבתא, ההוא סבא שלא היה ראוי להמצא בקרבו כבר כח הזרירות למרוצה וחפזון, ומה שנה עליו טבעו להיות פעולת החיים כל כך נכרת עליו לקדושה - דהווא נקיש תרי מדאני אסא להריח בהם לכבוד השבת, בהווא על הקדושה הרוחנית מצדניא לצאת מקדושת השבת. אמנם, תרתי למה ליה, אחד כנגד זכור - המורה על היחס של השבת לעולם החול, ואחד כנגד שמור - המורה על עצם שמירת השבת, כשהיא לעצמה... יתיב דעתייהו, ולא הצטערו עוד על חיי עולם הנקטעים בחיי שעה, בראותם שגם בחיי שעה, יש להם לישראל קישור אמיץ לחיי עולם" (סידור "עולת ראייה", ח"ב עמוד מ"ו).

מכיוון שהשבת פועלת כפול פעם אחת בעצם שמירת השבת ופעם אחת ביחסה של השבת לימות החול, פעולת הקודש על החול, לכן נכפלו בה ענייני המצוות השנויים בה.

בין פרשת בא, המציינת את יציאת מצרים לבין פרשת בשלח, המציינת את קריעת ים סוף ושביעי של פסח ראוי לציין בהקשר זה את הפיוט הנאמר לבילי פסח "על אחת כמה וכמה" "שהוציאנו ממצרים... והאכלנו את המן, ונתן לנו את השבת...". לא בכדי חברו ונסמכו להם השבת והמן שבמהותם מהווים טובה כפולה ומכופלת.

בפרשתנו, פרשת בשלח, כתוב: "ויבאו מרתה ולא יכלו לשאת מים ממרה כי מרים הם על כן קרא שמה מרה וילנו העם על משה לאמר מה נשאתה ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו". (שמות טו' כג-כה). ואמר רש"י במקום על המילים שם שם לו, עפ"י הגמרא בסנהדרין, שבמרה נתן להם הקב"ה לישראל מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו עמהם ובכללן השבת. גמרא זו המובאת ברש"י הינה הבסיס לפיוט "יום שבת קודש הוא" בו נכתב בבית השביעי "חוקותיה במרה נצטוו באזהרה פהרים בשערה תלויים הלכותיה".

ענייני שבת קודש מוזכרים פעם נוספת בפרשתנו, בפרשת המן. "ויהי ביום הששי, לקטו לחם משנה שני העמר לאחד... ויאמר משה אכלהו היום, כי-שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה ששע' מים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה-בו... ראו כי ה' נתן לכם השבת על כן הוא נתן לכם ביום הששי, לחם יומים..." (שמות טז' כב-כט).

עפ"י פסוקים אלו לומדת הגמרא במסכת ברכות לט: את החובה לבצוע בשבת על לחם משנה "אמר ר' אבא ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות. מאי טעמא? - לחם משנה כתיב".

קיימת הלכה ידועה בהלכות בציעת הפת בשבת בשו"ע או"ח סימן רע"ד ס"ו: "ובליל שבת בוצע על התחתונה ובליל יו"ט ויומו ויום שבת בוצע על העליונה, והטעם הוא על דרך הקבלה". ומובא במשנה ברורה "ויש מתרעמים על בציעת התחתונה הא אין מעבירין על המצות?" כלומר, קיים כלל שכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן, קרי, צריך שביצוע המצווה יהיה בסמוך לברכה ללא כל הפסק.

מאחר ובין ברכת המוציא לבציעת הפת ואכילתה יש להסיר את הפת העליונה על מנת להגיע לתחתונה, קיים כאן הפסק העומד בניגוד לכלל. בנושאי הכלים של השו"ע מובאים כמה פתרונות:

- קודם הברכה יניח התחתונה על העליונה ובשעת הברכה מניחה תחת העליונה - מגן אברהם.
- למשוך את התחתונה מעט כלפיו כך שתהיה קרובה אליו יותר מהעליונה - ט"ז.

קיים גם פתרון הקשור לדפי הגמרא שלמדנו השבוע בדף היומי (בדף נח:). הגמרא מובאת בהקשר למשנה הממשיכה לתאר את עבודת הכהן ביוה"כ, ובה מובא סדר העבודה של הכהן מציאתו מקודש הקודשים להזות דם על מזבח הקטורת.

נחלקו בגמרא ר"ע ורבי יוסי הגלילי מה היה סדר ההזאה על קרנות מזבח הקטורת. ואומר ר"ע שכאשר הכהן יוצא מקודש הקודשים הוא נע ממערב למזרח. ממילא הוא נתקל בפאה המערבית של המזבח והיה צריך להזות על אחת מקרנותיה על פי הכלל של 'אין מעבירין על המצוות', אך כאן קיימת גזירת הכתוב מיוחדת שכן כתוב בתורה 'ויצא אל המזבח - והיזה' ומזה לומדים שהכהן צריך לעבור לגמרי את המזבח (לצאת מתחומו - לחצות אותו לעברו השני) ורק אז להתחיל להזות.

גמרא זו מובאת גם בדף לג. שם אומרים התוספות כלל בנושא 'אין מעבירין על המצוות'.

הכלל הוא שאין מעבירין על המצות - לא שייך אלא כשרוצה לעשות שתי מצוות ולא כשעושה רק אחת מהן. לדוגמה: אנו מקיימים בכל בוקר מצוות טלית ומצוות תפילין. משום מעלין בקודש נהגו קודם להתעטף בטלית ורק אז לעלות ברמת הקדושה ולהניח תפילין. עם זאת מי שפתח את נרתיקו ונתקל קודם בתפילין, מניח את התפילין קודם, בגלל שאין מעבירין על המצוות.

עפ"י התוספות, מאחר שבבציעת הפת אינו חייב לבצוע אלא אחת בלבד ובמקרה שכזה לא קיימת בעיית אין מעבירין על המצוות.

עניין השבת מוזכר בדפי הדף היומי של השבוע פעם נוספת בדף סב. המשנה הפותחת את פרק שישי מביאה כלל ידוע בשני שעירי יוה"כ